

In de schaduw

Activiteiten en behoeften van de tweede en derde generatie WOII-getroffenen

van de oorlog

Inhoudsopgave

Inleiding	1
- Aanleiding	1
- Doel en onderzoeksvragen	1
- Afbakening en definities	2
- Methode	2
- Respons	3
- Achtergrond respondenten	4
Resultaat	6
- Organisaties en hun activiteiten	6
- Behoeften: ontbreekt er iets in het aanbod?	7
- Behoeften aan aparte activiteiten voor de tweede en derde generatie	8
- Samenwerking organisaties tweede en derde generatie	8
- Aanspreekpunt Naoorlogse Generatie	8
- Herdenken, herinneren en de omgekomenen eren	9
- Vieren van vrijheid en bevrijding	10
- Veiligstellen herinnering WOII en Bersiap	10
- Eventuele afbouw organisaties	10
Conclusie	11
- Achtergrond onderzoek	11
- Achtergrond respondenten	11
- Aanbod activiteiten voor tweede en derde generatie	11
- Behoeften tweede en derde generatie	12
- Ontbreekt er iets in het aanbod? Tweede en derde generatie	12
- Ontbreekt er iets in het aanbod? Bestuursleden	12
Aanbevelingen	15
Dankwoord	17
Bijlagen	18
- Bijlage 1: Lijst van WO2 organisaties van en/of voor oorlogsgetroffenen	18
- Bijlage 2: Lijst van organisaties met activiteiten voor tweede en derde generatie	19
Over de auteur	21

COLOFON

© Nationaal Comité 4 en 5 mei & Arq WO2 programma, Amsterdam/Diemen, mei 2016

Tekst:

Begeleiding: **dr. Onno Sinke**
dr. Esther Captain
drs. Harriet Ferdinandus

Vormgeving: **Renske Krimp MA**
Rutger van Krieken

Copyright van de artikelen berust bij het Nationaal Comité 4 en 5 mei en bij Arq WO 2 programma. Overname van (delen van) artikelen is toegestaan voor niet-commercieel gebruik, mits met bronvermelding en toezending van een bewijsexemplaar. Op foto's en illustraties rust copyright. Het Nationaal Comité 4 en 5 mei en het Arq WO 2 programma heeft getracht rechthebbenden van het fotomateriaal op te sporen en hun toestemming te vragen voor publicatie. Wie desondanks klachten of bezwaren heeft in verband met auteursrecht, portretrecht, andere rechten, persoonsgegevens of privacy, wordt verzocht contact op te nemen met het Nationaal Comité 4 en 5 mei en/of het Arq WO 2 programma.

www.4en5mei.nl

www.wo2programma.arq.org

Coverfoto: Groepsportret van kinderen van veteranen van het 18 Squadron. Foto: Johan Lemmers, Koninklijke Luchtmacht Historische Vlucht.

Anleiding | Hoewel de Tweede Wereldoorlog zeventig jaar geleden is afgelopen, heeft de oorlog nog steeds invloed op mensen; niet alleen op hen die de jaren 1940-1945 zelf hebben meegemaakt, maar ook op hun nakomelingen. Degenen die psychotherapie nodig hebben, kunnen terecht bij Centrum '45 en het Sinaï Centrum. Voor mensen die geen behandeling behoeven, maar op zoek zijn naar iets anders, zijn er diverse organisaties. Welke organisaties dat zijn, wat voor activiteiten zij precies aanbieden en of deze aansluiten bij de wensen van de tweede en derde generatie WOII-getroffenen is onduidelijk. Gezien de omvang van de tweede en derde generatie -alleen het Indische deel bestaat al uit enkele honderdduizenden personen- is onderzoek naar hun behoeften van belang.

Het WO2 programma van Arq en het Nationaal Comité 4 en 5 mei voeren daarom samen een kortlopend, verkennend onderzoek uit. Het is het eerste onderzoek dat zich specifiek richt op de activiteiten voor en de behoeften van leden van de tweede en derde generatie van verschillende achtergrond.¹ Zowel Arq als het Nationaal Comité 4 en 5 mei zijn nauw betrokken bij WOII-getroffenen en hun naaste familieleden. Het WO2 programma van Arq is in februari 2015 van start gegaan op initiatief van de Arq-partners Stichting Pelita, Stichting 1940-1945 en Cogis. Deze drie organisaties richten zich onder andere op de zorg-, dienst- en informatieverlening aan WOII-betrokkenen. Het Nationaal Comité 4 en 5 heeft in 2011 van het ministerie van VWS de taak gekregen om de organisaties voor oorlogsgetroffenen te ondersteunen en de subsidieregelingen uit te voeren op het gebied van reünies en lotgenotencontacten. Bovendien fungeert het Nationaal Comité 4 en 5 mei als servicepunt voor deze mensen.

Doel en onderzoeksvragen | Het doel van dit onderzoek is te achterhalen hoe het aanbod aan activiteiten voor de tweede en derde generatie WOII-getroffenen het beste ondersteund kan worden. Daartoe inventariseren we eerst welke organisaties van en voor WOII-getroffenen dergelijke activiteiten aanbieden en wat die activiteiten zijn. Vervolgens brengen we in kaart aan welke activiteiten de tweede en derde generatie behoefte hebben. De volgende onderzoeksvragen staan hierbij centraal:

- » Welke organisaties van en voor WOII-getroffenen zijn actief voor de tweede en derde generatie?
- » Wat voor activiteiten ontplooiën deze organisaties voor deze groep?
- » Aan welke activiteiten hebben de tweede en derde generatie behoefte?
- » Wat voor betekenis hebben de antwoorden op de eerste drie vragen voor de instandhouding, aanpassing of uitbreiding van het aanbod aan activiteiten voor de tweede en derde generatie WOII-getroffenen?

¹ Cogis, 'Eindinventarisatie vragenlijsten organisaties van oorlogsgetroffenen en organisaties van militairen en koopvaardijpersoneel', april 2006; JMW, 'Notitie de Joodse naoorlogse generatie', 2007; Marijke Schuurmans, 'Organisaties van oorlogsslachtoffers: de stand van zaken anno 2012. Onderzoek naar organisaties van oorlogsslachtoffers en hun behoefte aan ondersteuning voor nu en in de toekomst', Nationaal Comité 4 en 5 mei, Amsterdam 2012; Esther Tepaske, 'Toekomstverwachting en behoeften. Organisaties eerste generatie oorlogsgetroffenen', maart 2011.

Inleiding

Afbakening en definities | Er is geen eenduidige definitie om de tweede generatie van de eerste te onderscheiden. In dit onderzoek rekenen wij diegenen tot de tweede generatie die na 5 mei 1945 (Europa) of na 15 augustus 1945 (Azië) geboren zijn als kind van één of twee WOII-getroffenen. Degenen die voor die data geboren zijn, kan men tot de eerste generatie rekenen omdat ze op een gevoelige leeftijd in extreem onveilige en instabiele situaties verkeerden.² Hoewel de Bersiap en de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië na 1945 zeer gevaarlijk waren voor Europeanen en Indo-Europeanen is er voor gekozen om het jaar 1945 als scheidslijn te kiezen, zoals ook gebeurt in de meeste wetten voor oorlogsgetroffenen.

Het onderzoek strekt zich uit tot en met de derde generatie en richt zich niet alleen op de bestuursleden van organisaties van en voor WOII-getroffenen, maar ook op hun leden en de deelnemers aan hun activiteiten. Als leden zien wij die mensen die in de administratie van een organisatie voorkomen als donateur of ontvanger van de nieuwsbrief. Veel tweede en derde generatielieden zijn geen lid van deze organisaties en bezoeken ook de activiteiten niet. Dit zou betekenen dat zij via culturele organisaties of buiten elke organisatie om benaderd zouden moeten worden. Dit was niet mogelijk in het kader van dit verkennende onderzoek. Er is daarom voor

gekozen deze groep niet actief te benaderen. Tegelijkertijd worden de antwoorden van personen uit deze groep die via het netwerk van organisaties zijn benaderd en de vragenlijst hebben ingevuld, wel meegenomen. Het is immers interessant om te weten waaraan zij behoefte hebben en of dit verschilt met de groep die wel activiteiten bezoekt en lid is van een organisatie.

Methode | Als eerste is in kaart gebracht welke organisaties in Nederland actief zijn die zich (deels) op WOII-getroffenen richten, zowel professionele als vrijwilligersorganisaties. Daarbij is deze term ruim opgevat en worden hiertoe ook organisaties gerekend die zich uitsluitend op de tweede of derde generatie richten. Organisaties die oorlogsbetrokkenen behandelen, zijn niet meegenomen. Het overzicht van organisaties is opgesteld aan de hand van lijsten van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, Stichting Pelita, de Stichting Centraal Orgaan Voormalig Verzet en Slachtoffers (COVVS) en een zoektocht op het internet. Stichting 1940-1945 vulde de lijst aan. In totaal zijn zeven organisaties gevonden die zich specifiek richten op de tweede en derde generatie WOII-getroffenen. Daarnaast telt de lijst 62 organisaties die actief zijn voor alle generaties WOII-getroffenen uit Europa en het voormalige Nederlands-Indië.

Het onderzoek werd uitgevoerd door middel van vra

Drie generaties van de familie Drop tijdens de herdenking bij kamp Westerbork op 4 mei 2011. Foto: Sake Elzinga - Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

² Jolande Withuis, 'De gevoelige erfenis van de jaren '40-'45', in: ICODO-INFO, Volume 8 (1991), aflevering 1, p. 5-19, aldaar p. 7.

Indische salon: jongeren in gesprek tijdens de 15 augustus herdenking. Foto: Bas Fotografie

genlijsten. De eerste versies van de enquêtes zijn van commentaar voorzien door deskundigen van Stichting Pelita, Stichting 1940-1945, Cogis, het Nationaal Comité 4 en 5 mei, Stichting Impact en Centrum '45 en Rolf Kleber, emeritus hoogleraar Psychotraumatologie. Er zijn twee vragenlijsten opgesteld: één voor bestuursleden van organisaties van en voor WOII-getroffenen en één voor leden en deelnemers aan hun activiteiten. De vragenlijst werd gemaakt met behulp van het online programma SurveyMonkey.

Om het onderzoek aan te kondigen is in december 2015 per e-mail contact gezocht met het merendeel van de 69 organisaties. Men werd in de e-mail ook gevraagd om in hun publicaties en nieuwsbrieven en op hun websites en facebookpagina's ruchtbaarheid te geven aan het onderzoek. In een flink aantal gevallen hebben de besturen gehoor gegeven aan dit verzoek. Verder hebben de heren D. de Boef (voorzitter COVVS), S. Delhaye (voorzitter Indisch Platform) en L. Noordzij (VOMI Nederland) het onderzoek bij hun koepelorganisaties onder de aandacht gebracht.

Aangezien de tweede en derde generatie centraal staan in dit onderzoek, is speciaal aandacht besteed aan de zeven organisaties die zich specifiek op deze groep richten. Met bestuursleden van de Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers, Stichting Werkgroep Herkenning en

Stichting Japans-Indische Nakomelingen is een afspraak gemaakt om het onderzoek persoonlijk te presenteren en hun medewerking te vragen. Met Stichting Inluwte, JONAG, LV INOG en Stichting Sakura KVJ '40-'48 lukte dit om verschillende redenen niet. Met bestuursleden van deze organisaties is wel telefonisch of per e-mail contact geweest. Verder is over het onderzoek overleg geweest met de directeuren van de begeleidende instellingen, te weten Stichting Pelita, Stichting 1940-1945 en Joods Maatschappelijk Werk. De overige organisaties zijn benaderd per e-mail.

Vanaf 18 december 2015 zijn de links naar de online vragenlijsten met een begeleidende tekst per e-mail verspreid onder de 69 organisaties. De besturen zijn gevraagd om de versie voor bestuursleden zelf in te vullen en de versie voor leden/bezoekers onder hun achterban te verspreiden. Die organisaties die niet gereageerd hebben, hebben in januari 2016 nog één of twee herinneringen per e-mail of telefoon gekregen.

Respons | De bestuursleden van de zeven organisaties voor de tweede en derde generatie hebben allen meegewerkt. Van de 62 overige organisaties die zijn benaderd, hebben 40 organisaties uiteindelijk de vragenlijst voor bestuursleden op tijd ingevuld. In totaal heeft dus iets meer dan twee derde van de organisaties de vragenlijst ingevuld. In totaal hebben 77 bestuursleden de

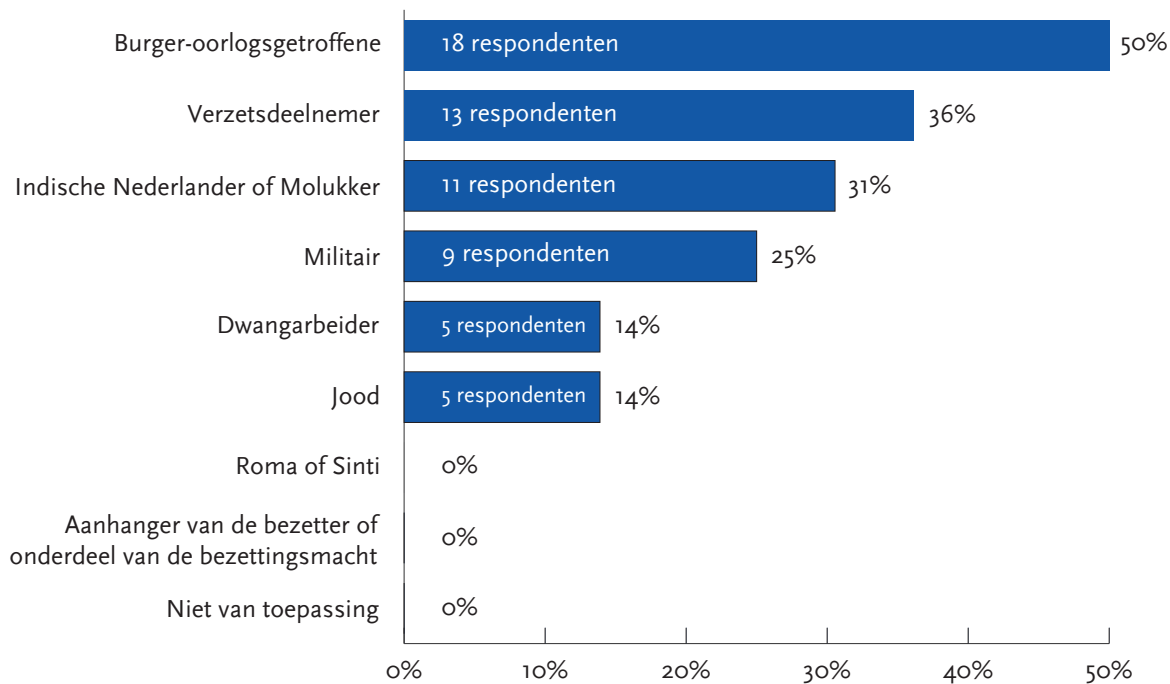
vragen beantwoord: voor sommige organisaties hebben meerdere bestuursleden de vragenlijst ingevuld terwijl één respondent onbekend is en negen mensen deze vraag hebben overgeslagen. Van alle groepen nabestaanden van WOII-getroffenen heeft ten minste één organisatie meegewerkt behalve van de Roma en Sinti. Vertegenwoordigers van deze groep bleken lastig te benaderen. De vragenlijst voor leden van organisaties en deelnemers aan hun activiteiten is ingevuld door 353 personen.

Achtergrond respondenten | Van de **bestuursleden** behoort de helft tot de eerste generatie, van de rest is het merendeel tweede generatie. De derde generatie is nauwelijks vertegenwoordigd. Van de bestuursleden die tot de tweede generatie behoorden, kwalificeerde het grootste deel de ouders als burger-oorlogsgetroffene (50%), als verzetsdeelnemer (36%), Indische Nederlander of Molukker (31%) en militair (25%). Mensen konden meerdere categorieën invullen. Niemand heeft als achtergrond van zijn ouders Roma of Sinti ingevuld of sympathisant van de bezetter of onderdeel van de bezettingsmacht. De drie bestuursleden die tot de derde generatie behoorden afficheerden zich allen als kleinkinderen van verzetsdeelnemers; twee vulden daarnaast in dat hun grootouders Jood en dwangarbeider waren (*Grafiek 1: categorieën tweede generatie bestuursleden*).

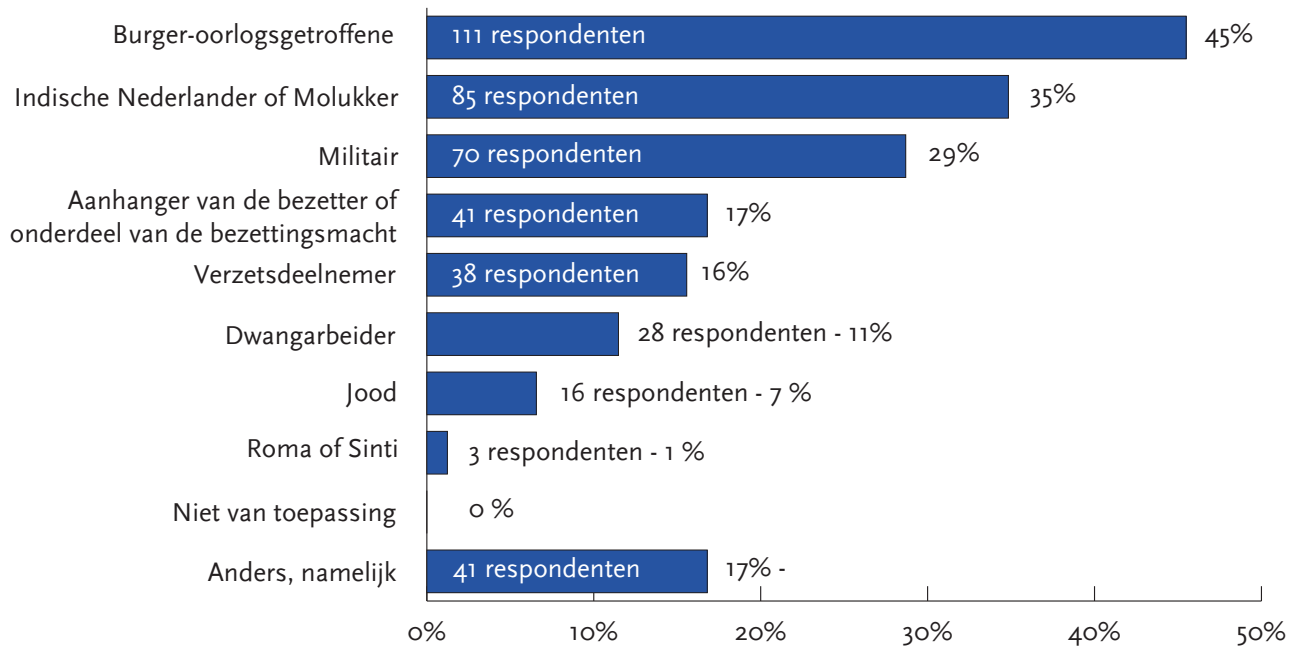
De leden/bezoekersversie is ingevuld door 353 mensen. Daarvan behoort 72% tot de **tweede generatie**. Het aantal respondenten uit de **derde generatie** was 10%. De rest bestond uit personen die buiten de doelgroep vielen en waarvoor de enquête na de eerste vraag dan ook eindigde. Slechts zeer weinigen vulden in dat hun ouders of grootouders Roma of Sinti waren. De enige organisatie die de belangen behartigt van Roma en Sinti heeft niet gereageerd. Pogingen om via andere vertegenwoordigers de Roma en Sinti te bereiken hebben maar beperkt resultaat gehad. Ook de Joodse tweede generatie heeft slechts in geringe mate deelgenomen aan het onderzoek. Om verschillende redenen is de vragenlijst beperkt of niet verspreid door Joodse organisaties van en voor WOII-getroffenen.

De ouders van de tweede generatie respondenten van de groep leden/bezoekers behoorden vooral tot de groep burger-oorlogsgetroffene (45%), Indische Nederlander of Molukker (35%) en militair (29%) (*Grafiek 2: achtergrond bezoekers/leden tweede generatie*).

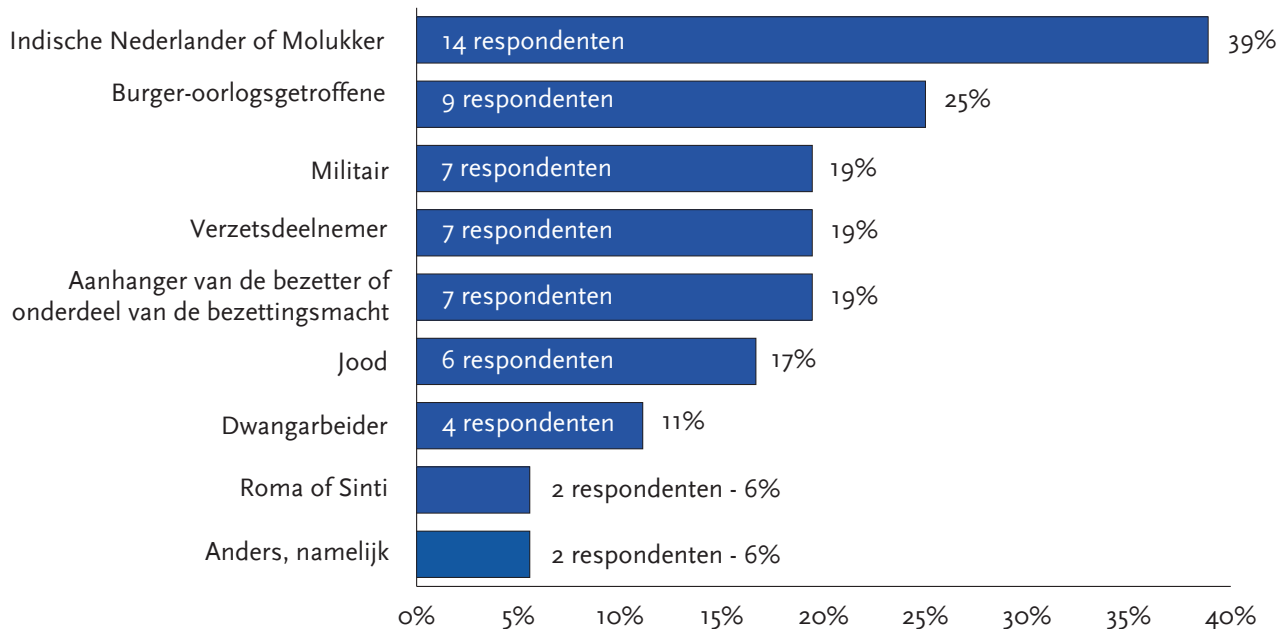
De grootouders van de derde generatie behoorden vooral tot de groep Indische Nederlander of Molukker (39%) en burger-oorlogsgetroffene (25%) (*Grafiek 3: achtergrond leden/bezoekers derde generatie*).

Grafiek 1: categorieën tweede generatie bestuursleden (n=36, meerdere antwoorden mogelijk)

Grafiek 2: achtergrond bezoekers van activiteiten/ leden tweede generatie (n=244 meerdere antwoorden mogelijk)

Grafiek 3: achtergrond leden/bezoekers van activiteiten derde generatie (n=36, meerdere antwoorden mogelijk)

Resultaat

Organisaties en hun activiteiten | Van de bestuursleden geeft 81% aan dat hun organisaties leden van de tweede generatie hebben en 65% dat hun organisaties leden van de derde generatie tellen. Slechts 13% laat weten dat tot hun organisaties helemaal geen personen van de tweede of derde generatie behoren.

Volgens de bestuursleden houden hun organisaties zich vooral bezig met het onderhouden van hun website of forum, lotgenotencontact, herdenkingen, de uitgifte van een nieuwsbrief of andere publicaties en telefonische informatieverstopping. Het merendeel van deze activiteiten is algemeen en niet gericht op de tweede en derde generatie.

Van de 62 algemene organisaties bieden er 12 activiteiten aan die wel specifiek voor de tweede en derde generatie zijn bedoeld. Daarnaast ontplooiën de organisaties voor de tweede en derde generatie uiteraard ook activiteiten voor deze groep. Bij de activiteiten die speciaal voor de tweede of derde generatie worden georganiseerd gaat het vooral om:

- » Lotgenotencontact anders dan herdenkingen (47%)
- » Educatieve en herdenkingsreizen (45%)
- » Het onderhoud van websites en online fora (39%).

In bijlage 2 is te lezen welke activiteiten algemene organisaties voor de tweede en derde generatie verzorgen en op welke activiteiten organisaties voor de tweede en derde generatie zich richten.

Het merendeel van de respondenten (60%) is geen lid van een organisatie van of voor WOII-getroffenen. In dit opzicht is er een duidelijk verschil tussen de tweede generatie en derde generatie: 75% van de derde generatie is geen lid van een dergelijke organisatie tegenover 59% van de tweede generatie. De tweede generatie is ook vaker lid van meer dan één organisatie. Zowel bij de tweede generatie als de derde generatie gaat het veelal om organisaties die specifiek voor hen actief zijn.

Ook nemen meer respondenten van de tweede generatie deel aan activiteiten van organisaties van of voor WOII-getroffenen (50%) dan respondenten van de derde generatie (35%). Van de 195 organisaties waarvan de tweede generatie activiteiten bezoekt, gaat het in 55 gevallen om organisaties specifiek bedoeld voor de tweede en derde generatie. Bij de derde generatie waren de antwoorden meer divers. Uitgesplitst naar de verschillende categorieën blijkt dat van de kinderen van (een aanhanger van) de bezetter maar 45% naar activiteiten gaat. De respondenten wier ouders verzetsdeelnemers waren, bezoeken juist in groten getale activiteiten: 68%.

Van de 110 personen van de tweede generatie die heb-

ben aangegeven naar welke activiteiten ze gaan, gaat 79% naar herdenkingen. Daarnaast houdt 64% van deze groep zich bezig met het maken van tijdschriften, nieuwsbrieven of andere publicaties en neemt 62% deel aan bijeenkomsten voor lotgenotencontact anders dan herdenkingen. Van de derde generatie gaat een te gering aantal mensen naar activiteiten toe (12 personen) om er conclusies aan te verbinden.

De herdenkingen zijn voor het merendeel voor een algemeen publiek bedoeld. Verder bezoekt de tweede generatie vooral activiteiten die speciaal zijn bedoeld voor de naoorlogse generaties. In de opmerkingen geven veel personen uit de tweede generatie aan culturele activiteiten te bezoeken (zoals de TongTong Fair), educatief bezig te zijn op scholen, lezingen en rondleidingen te geven en de media te woord te staan. Ook doen ze vaak creatieve dingen: ze organiseren tentoonstellingen, doen onderzoek en schrijven boeken of bouwen een interactief project. Anderen geven aan plaatsen te bezoeken waar familieleden tijdens de oorlog zijn geweest. Over het algemeen zijn de bezoekers van de tweede generatie tevreden over de aangeboden activiteiten. Bij alle activiteiten geeft 66% of meer aan zeer tevreden of tevreden te zijn over het aanbod.

Behoefte: ontbreekt er iets in het aanbod? | Van de **bestuursleden** zegt 46% middelen en/of mogelijkheden te missen om activiteiten voor de tweede en derde generatie te organiseren. Het zijn vooral een gebrek aan financiële middelen (75%) en voldoende vrijwilligers om de activiteiten uit te voeren (60%) die hen verhinderen dit te doen. Hierbij is een groot verschil te zien tussen de

bestuursleden van organisaties die zich speciaal op de tweede en derde generatie richten en de meer algemene organisaties. Van de eerste groep geeft een overweldigende 89% aan iets te missen tegenover 38% van de tweede groep.

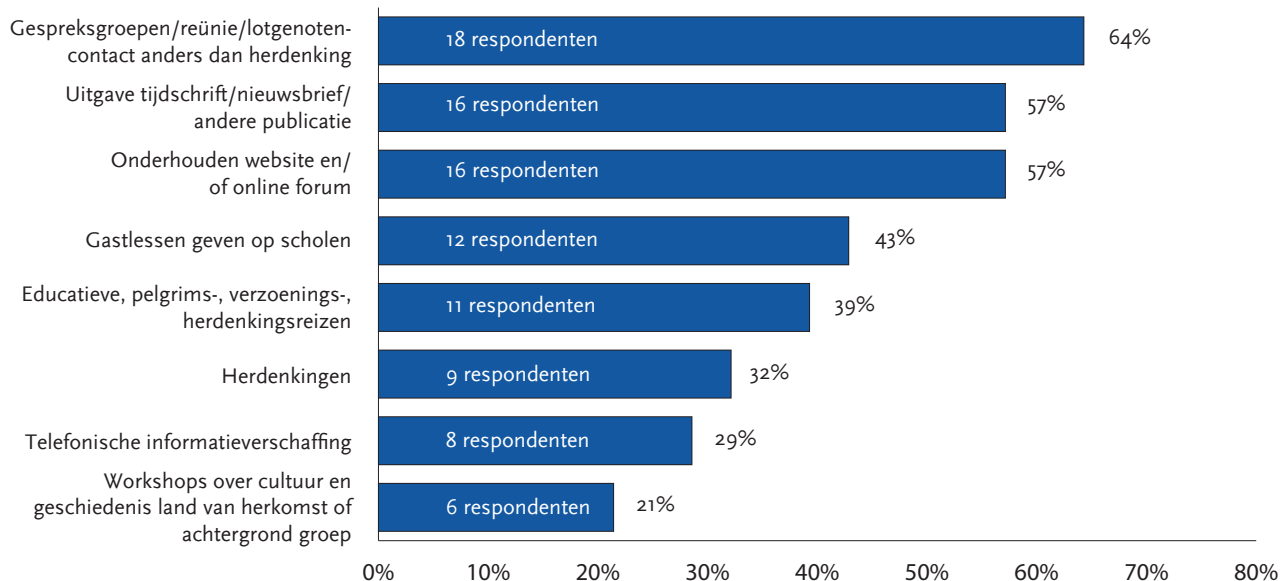
Als de bestuursleden van beide groepen meer middelen of mogelijkheden zouden hebben, dan zouden ze deze vooral inzetten om (*Grafiek 4: wat bestuursleden missen*):

- » Lotgenotencontact te organiseren (64%)
- » Publicaties uit te geven (57%)
- » De online aanwezigheid te onderhouden c.q. uit te breiden (57%).

Daarnaast noemen ze in de opmerkingen de wensen:

- » De archivering van nalatenschappen van (groot) ouders voor wetenschappelijk onderzoek
- » Het ontwikkelen van een platform voor het delen van informatie met andere nabestaanden
- » Meer samenwerking zoeken met vergelijkbare organisaties
- » Meer fondsenwerving
- » Meer aandacht voor educatie.

De respondenten uit de **tweede generatie** die de leden/bezoekersversie hebben ingevuld, geven in grote meerderheid aan dat ze geen activiteiten missen in het aanbod. Tussen de tweede en derde generatie blijkt wel een significant verschil te zijn. Van de **derde generatie** geeft slechts 19% aan dat ze activiteiten missen, bij de tweede generatie is dat 32%. De verschillen tussen de catego-

Grafiek 4: Wat bestuursleden missen (n=28, meerdere antwoorden mogelijk)

rieën zijn marginaal. Alleen van de kinderen van verzetsdeelnemers geeft in vergelijking met de andere groepen een groter percentage aan dat het iets mist (47%).

De tweede generatie respondenten misten vooral lotgenotencontact (61%) en workshops over cultuur en geschiedenis land of groep (31%). Deze laatste wens komt vooral uit de hoek van de Indische tweede generatie. Bij de kinderen van verzetsdeelnemers valt op dat een relatief groot percentage (28%) telefonische informatieverschaffing mist. Tot slot: tussen de tweede en derde generatie is er geen verschil in de activiteiten die ze missen (*Grafiek 5: wat de tweede mist*).

Verder valt op dat bij de kinderen van verzetsdeelnemers in vergelijking met de andere groepen een hoog percentage telefonische hulpverschaffing mist (28%). Tot slot is er geen significant verschil tussen de bezoekers van activiteiten en degenen die niet deelnemen in hetgeen ze missen, namelijk lotgenotencontact en workshops.

Uit de open-antwoordoptie blijkt verder de behoefte aan een betere informatievoorziening in de vorm van:

- » Betere toegang tot bestaande oorlogsarchieven
- » Het creëren van één database over Japanse interneringskampen en de overtocht naar Nederland
- » Een programmaoverzicht van activiteiten voor de naoorlogse generaties
- » Overzicht van tweede generatieproblematiek met een lijst van therapeuten.

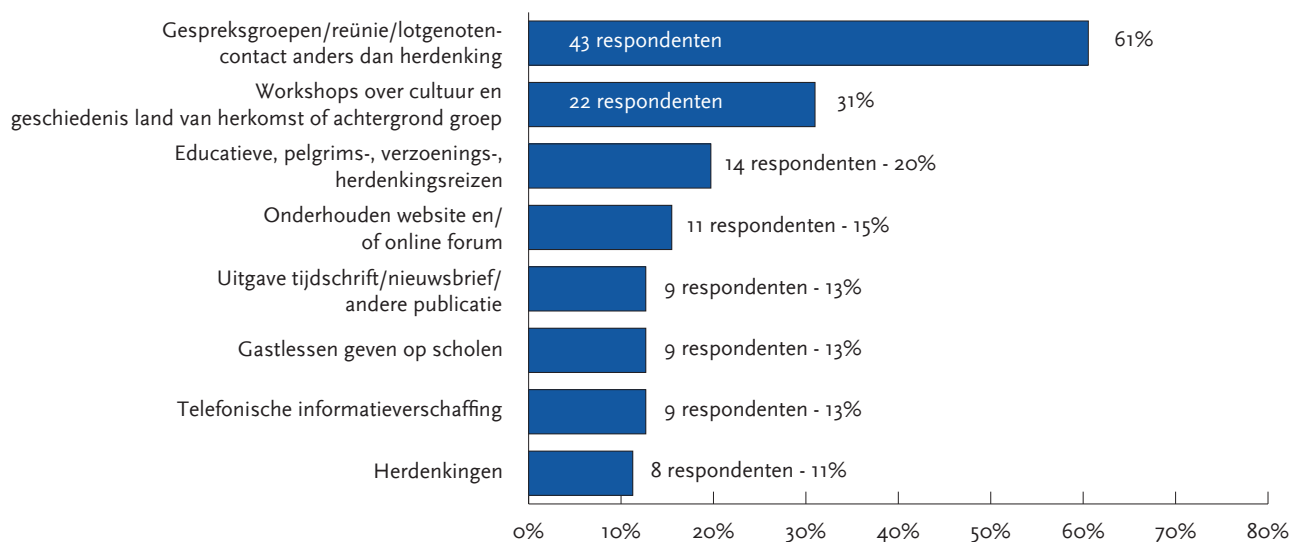
Van de derde generatie geeft een zodanig klein aantal

mensen aan iets te missen dat hier geen algemene conclusies aan verbonden kunnen worden.

Behoeftte aan aparte activiteiten voor de tweede en derde generatie | Bij de bestuursleden heeft maar een kwart behoefte aan aparte activiteiten voor de tweede en derde generatie. Hun behoefte verschilt substantieel met de personen uit de tweede en derde generatie zelf: bijna de helft van deze groep wil dit juist wel.

Samenwerking organisaties tweede en derde generatie | Een overweldigende meerderheid van alle respondenten wil dat organisaties voor de tweede en derde generatie samenwerken. De bestuursleden van organisaties voor de tweede en derde generatie zijn allen voor. Ook 80% van de bestuurders van de algemene organisaties is voor. De overige respondenten van de tweede generatie en de derde generatie steunen het idee ook in groten getale (82% respectievelijk 84%). Als reden wordt aangevoerd dat samenwerking efficiënter is door de bundeling van krachten en de uitwisseling van ervaringen. Verder kan de samenwerking tussen de generaties vruchtbaar zijn en tot meer begrip leiden.

Aanspreekpunt Naoorlogse Generatie | Het Aanspreekpunt Naoorlogse Generatie (ANG) is in 1994 ingesteld om de immateriële hulpverlening aan kinderen van oorlogsgetroffenen uit de Tweede Wereldoorlog te verbeteren. Het ANG werd ondergebracht bij ICODO, het huidige Cogis dat aangesloten is bij Arq. Het ANG geeft informatie en advies over de problematiek van de naoorlogse generaties. Indien nodig verwijst het ANG naar een hulpverleningsinstelling of therapeut. Aangezien

Grafiek 5: Wat de tweede generatie mist (n=71, meerdere antwoorden mogelijk)

Herdenking te Schoorl 2015. Foto: Ab Goubitz

behandeling door vrijgevestigde psychotherapeuten niet wordt vergoed door de zorgverzekeraars kan men vanaf 1994 een beroep doen op een financiële regeling, de Tijdelijke Vergoedingsregeling Psychotherapie na oorlogse generatie (TVP). Het ANG geeft informatie over deze regeling en een inhoudelijk advies aan de beoordelende instantie (PUR/SVB).

In hoeverre is het ANG bekend bij de doelgroep? Van de bestuursleden van de organisaties voor de tweede en derde generatie is driekwart op de hoogte van het bestaan van het ANG. Voor de bestuursleden van de algemene organisaties voor WOII-getroffenen ligt dat percentage veel lager, namelijk 37%. Bij de overige respondenten ligt dit percentage nog lager. Van de respondenten uit de tweede generatie heeft 24% van het ANG gehoord en bij de derde generatie slechts 13%. Het is dan ook logisch dat 90% van de derde generatie nog nooit gebruik heeft gemaakt van het ANG. Bij de respondenten van de tweede generatie ligt dat aantal bijna net zo hoog (88%). Van de bestuursleden van algemene organisaties voor WOII-getroffenen heeft 86% nog nooit een beroep gedaan op de hulpverlening van het ANG. Bij de bestuursleden van de organisaties voor de tweede en derde generatie heeft 38% nog nooit gebruik gemaakt van het ANG.

Herdenken, herinneren en de omgekomenen eren |
Gevraagd naar de beste manier om de herinnering aan

de Tweede Wereldoorlog levend te houden en de omgekomenen te herinneren geven de bestuursleden en de respondenten uit de tweede en derde generatie gelijke antwoorden.

De **bestuursleden** doen dat het liefst via:

- » Herdenkingen (73%)
- » Gastsprekers op scholen (61%)
- » Het maken van publicaties en documentaires (59%).

De **tweede generatie** geeft de voorkeur aan:

- » Het maken van publicaties en documentaires (53%)
- » Gastsprekers op scholen (42%)
- » Het bezoeken van herdenkingen (40%)

De **derde generatie** vindt de beste manier:

- » Gastsprekers op scholen (53%)
- » Het maken van publicaties en documentaires (47%)
- » Herdenkingen (33%)

Wat is het beste moment om de Tweede Wereldoorlog te herdenken en te herinneren en de omgekomenen te eren? Van de **bestuursleden** kiest 38% voor verschillende data: 4 mei én 15 augustus of een van deze beide nationale herdenkingsdagen en een voor hun organisatie bijzondere datum, bijvoorbeeld de bevrijding van een bepaald kamp. De datum van 4 mei is voor 34% het beste moment terwijl 21% 15 augustus hier het meest geschikt

voor vindt. Van de bestuursleden geeft ruimt 7% er de voorkeur aan om niet op een vaste datum te herdenken, maar het hele jaar door.

Van de **tweede generatie** kiest 57% voor 4 mei en 45% voor 15 augustus. Van hen wil 22% geen vaste datum. De **derde generatie** kiest met 77% overwegend voor 4 mei en met 47% in mindere mate voor 15 augustus. Van hen wil 17% geen vaste datum om te herdenken.

Vieren van vrijheid en bevrijding | Wat is de beste manier om de bevrijding en de vrijheid te vieren? Ook hier geven de bestuursleden en de overige respondenten uit de tweede en derde generatie min of meer dezelfde antwoorden. Wel is de derde generatie meer gericht op activiteiten met actuele thema's en bevrijdingsfestivals.

Bestuursleden geven de voorkeur aan:

- » Het bijwonen van lokale activiteiten (79% (zeer) mee eens)
- » Het bezoeken van activiteiten gericht op WOII (80% (zeer) mee eens)
- » Het bezoeken van activiteiten met als thema actuele kwesties van (on)vrijheid (76% (zeer) mee eens)

De **tweede generatie** wil vieren door:

- » Het bijwonen van lokale activiteiten (65% (zeer) mee eens)
- » Het bezoeken van activiteiten met als thema actuele kwesties van (on)vrijheid (67% (zeer) mee eens)
- » Het bezoeken van op WOII-gerichte activiteiten (56% (zeer) mee eens)

De **derde generatie** wil vieren door:

- » Activiteiten met als thema actuele kwesties van (on)vrijheid (76% (zeer) eens)
- » Het bezoeken van WOII-gerelateerde activiteiten (60% (zeer) mee eens)
- » Bevrijdingsfestivals (60% (zeer) mee eens)

Wat is het beste moment om de bevrijding en de vrijheid te vieren? Het merendeel van de bestuursleden (62%) en de overige respondenten uit de tweede (65%) en derde generatie (87%) kiest voor 5 mei. 15 Augustus volgt als tweede bij de bestuursleden (13%), de tweede generatie (36%), en de derde generatie (33%).

Veiligstellen herinnering WOII en Bersiap | In welke vorm kan de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog en de Bersiap het beste worden veiliggesteld? De meerderheid van alle respondenten vindt dat dit op alle mogelijke manieren moet worden geprobeerd, maar een online database of kenniscentrum en het vastleggen van verhalen in publicaties en audiovisuele producties zijn favoriet. Educatie wordt ook veel genoemd. Opvallend is dat 100% van de respondenten van de derde generatie het geven van gastlessen op scholen door de tweede en derde generatie noemt.

Eventuele afbouw organisaties | Op de vraag voor hoeveel jaar de bestuursleden nog een rol voor hun organisatie zien weggelegd, lopen de antwoorden uiteen. Van de bestuursleden heeft 26% meer dan 15 jaar ingevuld, 19% denkt dat hun organisatie binnen 0-5 jaar opgeheven zal zijn, 17% ziet dit binnen 5-10 jaar gebeuren en 15% binnen 10-15 jaar.

Veertig procent van de bestuursleden zegt geen steun nodig te hebben van het Nationaal Comité 4 en 5 mei bij een eventuele opheffing. Van de bestuursleden die wel steun denken te kunnen gebruiken wil 38% advies over en 45% subsidie voor het veiligstellen van de nalatenschap van hun organisatie.

Achtergrond onderzoek | Het doel van dit verkennende onderzoek is te achterhalen hoe het aanbod van activiteiten voor de tweede en derde generatie het beste ondersteund kan worden. Het onderzoek brengt zowel het bestaande aanbod als de wensen van bestuursleden van organisaties van en voor WOII-getroffenen en hun leden/bezoekers van de tweede en derde generatie in beeld.

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van vragenlijsten, één voor bestuursleden en één voor leden/bezoekers. Personen uit de tweede en derde generatie die geen leden/bezoekers zijn, zijn niet actief benaderd. Hun antwoorden zijn echter wel meegenomen als ze via het netwerk van organisaties van en voor WOII-getroffenen zijn benaderd voor het onderzoek en de vragenlijst hebben ingevuld.

De bestuursleden is gevraagd de vragenlijst te verspreiden onder hun achterban. Van de 69 benaderde organisaties hebben er 47 meegewerkt. De door hen verspreide lijst is door 353 mensen ingevuld. De vragenlijst voor bestuursleden hebben 77 personen beantwoord.

Achtergrond respondenten | Van de bestuursleden behoort de helft tot de eerste generatie, het overgrote merendeel van de rest is tweede generatie. De derde generatie is slechts marginaal vertegenwoordigd. Van de bestuursleden die tot de tweede generatie behoorden, identificeerde het grootste deel de ouders als burgeroorlogsgetroffene (50%), als verzetsdeelnemer (36%), Indische Nederlander of Molukker (31%) en militair (25%). Mensen konden meerdere groepen invullen.

Van de 353 mensen die de vragenlijst voor leden/bezoekers hebben ingevuld behoorden er 254 (72%) tot de tweede generatie en 38 (11%) tot de derde generatie. De rest behoorde niet tot de doelgroep van dit onderzoek zodat de vragenlijst voor hen na de eerste vraag eindigde. Aangezien de representativiteit van de groep, met name het deel derde generatie, moeilijk is vast te stellen, zijn de resultaten indicatief. Volgens respondenten van de tweede generatie behoorden hun ouders vooral tot de volgende groepen: burgeroorlogsgetroffene (45%), Indische Nederlander of Molukker (35%) en militair (29%).

De grootouders van de derde generatie zijn voornamelijk Indische Nederlander of Molukker (39%) en burgeroorlogsgetroffene (25%). Zowel voor de bestuursleden als de overige respondenten geldt dat slechts weinigen hebben ingevuld dat hun (groot)ouders Roma/Sinti of Joods zijn. Pogingen om meer respondenten uit deze groepen te trekken zijn tevergeefs geweest.

Aanbod activiteiten voor tweede en derde generatie | Het eerste doel van dit verkennende onderzoek is het in kaart brengen van de organisaties van en voor WOII-

Conclusie

getroffenen die in Nederland activiteiten ontplooiën voor de tweede en derde generatie. Er zijn zeven organisaties die zich richten op deze groep. Daarnaast zijn er 62 algemene organisaties die onder een ruime definitie van het begrip 'organisaties van of voor WOII-getroffenen' vallen. Een overgrote meerderheid van 81% van de bestuursleden van deze organisaties geeft aan dat zij personen van de tweede generatie hebben onder hun leden. Verder laat 65% van hen weten dat hun organisatie ook leden van de derde generatie telt.

Dat veel organisaties leden hebben die tot de tweede en derde generatie behoren, betekent niet dat zij allemaal een apart aanbod voor hen hebben. Van de 62 algemene organisaties bieden er 12 activiteiten aan die specifiek voor de tweede en derde generatie zijn bedoeld. Daarnaast ontplooiën natuurlijk de organisaties voor de tweede en derde generatie ook activiteiten specifiek voor deze groep. Het gaat dan vooral om lotgenotencontact anders dan herdenkingen, educatieve- en herdenkingsreizen en het onderhouden van een website en/of online forum. In bijlage 2 is te zien welke organisaties activiteiten aanbieden voor de tweede en derde generatie en welke activiteiten dit zijn.

Behoeften tweede en derde generatie | Zestig procent van de respondenten is geen lid van een organisatie van of voor WOII-getroffenen. De helft van alle respondenten van de tweede generatie bezoekt activiteiten van deze organisaties tegenover 35% van de derde generatie. De respondenten uit de tweede generatie gaan vooral naar herdenkingen, nemen deel aan diverse vormen van lotgenotencontact of helpen met het maken van publicaties. Het aantal personen van de derde generatie dat activiteiten bezoekt (12) is te laag om hier conclusies aan te verbinden voor de hele groep. De bezoekers van activiteiten uit beide generaties zijn over het algemeen tevreden met het aanbod.

Ontbreekt er iets in het aanbod? Tweede en derde generatie | Bijna zeventig procent van alle respondenten die de leden/bezoekersversie van de vragenlijst hebben ingevuld geven aan niets te missen in het aanbod van activiteiten. Tussen de tweede en derde generatie is een significant verschil. Bij de derde generatie mist slechts 19% activiteiten in het aanbod, bij de tweede generatie 32%.

De personen uit de tweede generatie die iets missen in het aanbod willen vooral meer mogelijkheden om lotgenoten te ontmoeten en meer workshops over de cultuur of geschiedenis van de eigen groep. Deze laatste wens komt vooral uit de hoek van de Indische tweede generatie. Tussen de groepen respondenten zijn er verder geen grote verschillen. Er is ook geen significant verschil tussen de bezoekers van activiteiten en degenen hier niet aan deelnemen in hetgeen ze missen, namelijk lotgenotencontact en workshops.

Verder laten respondenten in de opmerkingen regelmatig weten behoefte te hebben aan een betere informatievoorziening: ze zoeken naar informatiebronnen over het verleden van de (groot)ouders, de problematiek van de tweede generatie en het aanbod voor deze groep.

Ontbreekt er iets in het aanbod? Bestuursleden | Ook de wensen van de bestuursleden van organisaties zijn geïnventariseerd. Met 46% geeft bijna de helft van de bestuursleden aan dat zij graag meer activiteiten willen organiseren voor de tweede en derde generatie, maar dat hiervoor mankracht en vooral financiële middelen ontbreken. Zouden de middelen toereikend zijn, dan zouden zij meer bijeenkomsten voor lotgenoten organiseren, meer nieuwsbrieven en andere publicaties maken en hun website of forum beter onderhouden. Kortom, dan zouden ze meer onderling contact bevorderen en meer informatie aanbieden.

De extra opties die in de opmerkingen worden genoemd, sluiten hierbij aan: het ontwikkelen van een platform voor het delen van informatie met andere nabestaanden en het opzetten van een archief met de nalatenschap van de (groot)ouders voor wetenschappelijk onderzoek. In vergelijking met de wensen van de overige respondenten komt dus de wens om meer lotgenotencontact overeen, maar ontbreekt de behoefte aan meer workshops over cultuur en geschiedenis. Het lijkt erop dat men in het algemeen meer van hetzelfde wil, niet iets geheel nieuws.

Zowel bestuursleden als de overige respondenten vinden het van belang de Tweede Wereldoorlog en de Bersiap te herdenken en de herinnering te laten voortleven. Het lijkt erop dat men zoveel mogelijk manieren wil aangrijpen om dit te verwezenlijken: veel respondenten hebben namelijk alle antwoordopties aangevinkt bij deze vraag. Het meest genoemd worden educatie (vooral gastlessen), het vastleggen van verhalen in audiovisuele of tekstuele producties en een online database/kenniscentrum met verhalen, relevante achtergrondinformatie en een overzicht van de organisaties en de activiteiten voor de tweede en derde generatie. Opvallend is dat 100% van de respondenten van de derde generatie aangeeft gastlessen op scholen door de tweede en derde generatie belangrijk te vinden. De verhalen over de Tweede Wereldoorlog mogen wat betreft de meeste bestuursleden en personen van de tweede en derde generatie ook best met de actualiteit verbonden worden.

Een aanzienlijk aantal bestuursleden ziet voor hun organisaties nog wel een rol weggelegd. Iets meer dan een kwart van de bestuursleden denkt namelijk dat hun organisatie nog langer dan 15 jaar zal bestaan. Bijna veertig procent heeft geen hulp nodig bij de opheffing terwijl 38% advies kan gebruiken en 45% graag subsidie zou willen voor het veiligstellen van hun erfenis.

Java 2009, reis Landelijke Vereniging Indische Naoorlogse Generatie (LV INOG). Foto: Henk Bakker

Historisch vliegtuig. Foto: Johan Lemmers, Koninklijke Luchtmacht Historische Vlucht.

Is er behoefte aan aparte activiteiten voor de tweede en derde generatie? Een kwart van de bestuursleden en net iets minder dan de helft van de overige respondenten beamen dit. De mensen die aan activiteiten deelnemen hebben hier met 54% meer behoefte aan dan zij die dat niet doen (38%). Het merendeel bezoekt immers nu ook al vooral activiteiten die specifiek voor de tweede generatie worden georganiseerd. Daarom zou het huidige aparte aanbod voor de tweede en derde generatie zeker gehandhaafd moeten blijven. Om nieuwe mensen uit de

tweede en derde generatie aan te trekken, zijn aparte activiteiten voor beide groepen niet per se nodig.

De overgrote meerderheid acht het vanwege efficiency van belang dat organisaties voor de tweede en derde generatie samenwerken. Ook vereenvoudigt het de uitwisseling van ervaringen en wordt onderling begrip gekweekt. Het is dus zeker de moeite waard om te verkennen hoe een duurzame samenwerking gestalte kan krijgen.

Stimuleer samenwerking tussen organisaties voor de tweede en derde generatie | Het belang van meer samenwerking tussen de verschillende organisaties voor de tweede en derde generatie wordt door bijna alle betrokkenen ingezien. Het is daarom de moeite waard om te proberen de verschillende organisaties regelmatig bij elkaar te brengen voor overleg. Deze bijeenkomsten zouden als klankbord kunnen worden gebruikt om te onderzoeken hoe het huidige aanbod het beste ondersteund kan worden. Dit overleg zou ook open moeten staan voor algemene organisaties die activiteiten organiseren voor de tweede en derde generatie of interesse hebben om dit te doen.

Ondersteun huidig aanbod voor de tweede en derde generatie | De meerderheid van de bezoekers is tevreden over de bezochte activiteiten. Ook mist een meerderheid van de respondenten geen activiteiten in het aanbod. Het is daarom van belang om de organisaties van en voor WOII-getroffenen te ondersteunen bij het aanbieden van de huidige activiteiten. Tijdens het overleg kunnen de organisaties aangeven of ze hier behoefte aan hebben en zo ja, hoe dit het beste kan gebeuren.

Ontsluit relevante informatie voor de tweede en derde generatie | Veel respondenten zijn op zoek naar informatie over de geschiedenis van hun (groot)ouders, de naoorlogse generatieproblematiek, de cultuur en geschiedenis van hun groep, het land van herkomst en het aanbod aan activiteiten. Daarbij heeft de meerderheid aangegeven iets te zien in een online kenniscentrum. Verken daarom de mogelijkheden om te komen tot een online database/kenniscentrum met bijvoorbeeld verhalen, relevante achtergrondinformatie over geschiedenis, cultuur en naoorlogse generatie problematiek. Neem hierin een overzicht van gespecialiseerde therapeuten en organisaties op en maak een activiteitenkalender voor de tweede en derde generatie. Het Arq WO2 programma zal kijken of het huidige Aanspreekpunt Naoorlogse Generatie online kan worden uitgebreid met een dergelijke database als aanvulling op bestaande initiatieven. Hiertoe kan het WO2 programma samenwerking zoeken met het Netwerk Oorlogsbronnen, dat onder andere een personendatabase onderhoudt die interessant kan zijn voor het te ontwikkelen kenniscentrum.

Steun uitbreiding workshops en lotgenotencontact | Een flinke minderheid van de respondenten heeft niet alleen behoefte aan meer mogelijkheden tot contact met lotgenoten, maar ook aan workshops over de cultuur en geschiedenis van de eigen groep of het land van herkomst. Volgens de bestuursleden ontbreken de financiële middelen en, in mindere mate, de vrijwilligers om hier iets aan te doen. Bekijk daarom hoe deze knelpunten het beste kunnen worden opgelost.

Verken mogelijkheden gastsprekers tweede en derde generatie | De meeste respondenten zien gastsprekers

Aanbevelingen

als een aansprekende manier om het verhaal van WOII in de klas te vertellen. Het is daarom aan te bevelen om te verkennen in hoeverre het onderwijs open staat voor gastsprekers uit de tweede en derde generatie. Hiervoor kan misschien aansluiting worden gezocht bij het onderzoek dat het Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden en het Nationaal Comité 4 en 5 mei momenteel uitvoeren naar de haalbaarheid van het inzetten van gastsprekers uit de tweede generatie.

Biedt begeleiding bij eventuele opheffing organisaties

Zestig procent van de bestuursleden zegt op termijn financiële hulp en advies te kunnen gebruiken bij de opheffing van hun organisatie. Stel daarom een brochure/document samen met een uniform stappenplan voor een goede afwikkeling en de mogelijkheden voor financiële steun voor de opheffing. Schenk speciale aandacht aan het veiligstellen van de nalatenschap en het archief van deze organisaties en een goede nazorg voor hun leden. Onderzoek daarbij de mogelijkheid om de

activiteiten bij voldoende belangstelling in een andere vorm voort te zetten.

Doe nader onderzoek naar de naoorlogse generaties

De respons van de tweede en derde generatie Roma en Sinti en Joodse Nederlanders is gering evenals het aantal mensen van de derde generatie in het algemeen dat heeft meegedaan. Deels heeft dit te maken met de gekozen benadering om via de besturen van de organisaties respondenten te vinden. Dit heeft tot een gebrek aan informatie over de wensen van de genoemde groepen geleid. JMW is nu bezig met de inventarisatie van de wensen van de Joodse derde generatie. Los hiervan is nader onderzoek naar de behoeften van de derde generatie in het algemeen en de tweede en derde generatie Roma & Sinti gewenst. Ook zou het interessant zijn om meer informatie te krijgen over de eventuele wensen van personen van de tweede en derde generatie die geen lid zijn van organisaties van en voor WOII-getroffenen.

Graag wil ik alle bestuursleden van organisaties van en voor WOII-getroffenen bedanken voor het invullen van de vragenlijst, het verspreiden van de enquêtes in hun netwerk en het aanleveren van illustraties. Ook alle andere respondenten ben ik zeer erkentelijk voor hun deelname aan het onderzoek. Renske Krimp en Esther Captain van het Nationaal Comité 4 en 5 mei en Harriet Ferdinandus, Ilse Raaijmakers, Hans te Brake, Niels van der Aa en Rolf Kleber van Arq komt dank toe voor het meedenken over de vragenlijst en de nauwkeurige lezing van de conceptteksten. Hans van der Hoeven en Huub Diederer van Stichting Pelita waardeer ik zeer voor hun grondige eindredactie. Rutger van Krieken van het Nationaal Comité 4 en 5 mei ben ik dankbaar voor de mooie opmaak van het rapport. Tot slot dank ik in het bijzonder Jurriaan Jacobs van Stichting Impact voor het kritisch meedenken, het helpen bouwen van de vragenlijst in SurveyMonkey en het uitsplitsen van de resultaten in SPSS.

Dankwoord

Bijlagen

Bijlage 1

Lijst van WO2 organisaties van en voor oorlogsgeïnf- fenen

Organisaties voor tweede en derde generatie

- » InLuwte
- » Joodse Naoorlogse Generatie (JONAG)
- » Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945
- » Stichting Werkgroep Herkenning
- » Landelijke Vereniging Indische Naoorlogse generatie (LV INOG)
- » Stichting Sakura KVJ '40-'48
- » Stichting Japans-Indische Nakomelingen (JIN)

Algemene organisaties van en voor WOII-geïnf- fenen

- » Bond van Nederlandse Militaire oorlogsslachtoffers
- » Landelijk Steunpunt WO II-heden/Herinneringscentrum Kamp Westerbork
- » Stichting Koopvaardijpersoneel 1940-1945
- » Vereniging Draggers Militaire Dapperheidsonderscheidingen (VDMD)*
- » VVGFPI
- » Commandostichting/Veteranen Korps Commando-troepen (COS/VKCT)*
- » Bond van Oud-Stoottroepers en Stoottroepers (BOSS)
- » Stichting Federatie van Organisaties van Veteranen en Oud-Gedienden van de Militaire Luchtvaart (MiLu)
- » Bond van Wapenbroeders*
- » Stichting 1940-1945
- » Joods Maatschappelijk Werk
- » Stichting Herinnering Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en Knokploegen (LO-LKP)
- » Stichting Sobibor*
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme
- » Stichting Vriendenkring Oud-Dachauers
- » Stichting Gijzelaars Beekvliet en Haaren*
- » Christelijke Gemeente van Jehova's getuigen in Nederland**
- » The Royal British Legion, Holland Branch*
- » Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück
- » Kontaktgroep van der Heul
- » Nederlands Auschwitz Comité*
- » Stichting Comité Herdenking Februaristaking 1941
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » COVVS
- » Stichting Oranjehotel
- » Herdenkingscomité Buchenwald
- » Nederlands Dachau Comité
- » Stichting Nationale Hannie Schaft Herdenking
- » Stichting Vriendenkring Haaren 1940-1945*
- » Verbond Belangenbehartiging Vervolgingslachtoffers
- » Stichting Geuzenpenning

*Niet deelgenomen aan het onderzoek

** Niet deelgenomen aan het onderzoek (te laat ingeleverd)

- » Stichting Vriendenkring NM Kamp Vught
- » Vereniging 'Het ondergedoken Kind'
- » Vereniging Joodse Oorlogskinderen
- » Vereniging Sinti en Roma Woonwagenbewoners*
- » Vereniging 1e Poolse Pantserdivisie Nederland*
- » Generaal Maczek museum*
- » Stichting Genootschap Engelandvaarders
- » Stichting Japanse Vrouwenkampen*
- » Stichting Reünie Bangkinang en Ex-Lotgenoten Japanse Interneringskampen
- » Stichting Strafkamp Dampit*
- » Vereniging Nederlands Nieuw-Guinea Militairen 1945-1962*
- » Stichting Vervolgingslachtoffers Jappenkamp
- » Stichting Nieuwe Commissie Herdenkingen*
- » Stichting Comité Jongenskampen Bangkok-Gedungjati
- » Gastdocenten WO II, werkgroep ZO-Azië*
- » Stichting Herdenking Gevallenen en Slachtoffers in Nederlands-Indië*
- » Stichting Herdenking Gevallenen ZO Azië 1941-1949*
- » Stichting Herdenking Slachtoffers Japanse Zee-transporten in Zuidoost-Azië 1942-1945
- » Vereniging Herdenking Oorlogsslachtoffers Nederlands-Indië '42-'49 (HONI)
- » Indisch Herinneringscentrum
- » Stichting Japanse Ereschulden
- » Vereniging van Gerepatrieerden en Vrienden
- » Indisch Platform
- » Stichting Herdenking 15 augustus 1945
- » Vereniging Indische Nederlanders*
- » Stichting Pelita
- » Bond van Ex-geïnterneerden en Gerepatrieerden van Overzee (BEGO)*
- » Vereniging Oud-Militairen Indië- en Nieuw-Guineagangers Nederland (VOMI)
- » Federatie van Verenigingen van Indiëmilitairen*
- » Stichting Herdenking Birma Siam Spoorweg en Pakan Baroe Spoorweg

Bijlage 2

Lijst van organisaties met activiteiten voor de tweede en derde generatie

Herdenkingen

- » Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück (zowel specifiek als algemeen)
- » Indisch Platform
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » Stichting Nationale Hannie Schafftherdenking
- » JONAG
- » Sakura
- » Stichting Herdenking Birma Siam en Pakan Baru Spoorweg
- » BNMO (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme (specifiek en algemeen)

Gespreksgroepen/reünie/lotgenotencontact anders dan herdenking

- » Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück (zowel specifiek als algemeen)
- » Nationaal Monument Kamp Vught
- » Indisch Platform
- » InLuwte
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » JONAG
- » Sakura
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Dachauers
- » Stichting Herdenking Birma Siam en Pakan Baru Spoorweg
- » BNMO
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme (specifiek en algemeen)
- » JIN
- » JMW
- » Stichting Werkgroep Herkenning (specifiek en algemeen)
- » LV INOG

Uitgave tijdschrift/nieuwsbrief/andere publicatie

- » Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück (zowel specifiek als algemeen)
- » Indisch Platform
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » JONAG
- » Stichting Herdenking Birma Siam en Pakan Baru Spoorweg (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme (specifiek en algemeen)
- » JIN
- » St. Reünie Bangkinang

- » JMW (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen
- » Stichting Werkgroep Herkenning (specifiek en algemeen)
- » LV INOG (specifiek en algemeen)

Uitgave tijdschrift/nieuwsbrief/andere publicatie

- » Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück (zowel specifiek als algemeen)
- » Indisch Platform
- » InLuwte
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » Stichting Nationale Hannie Schaftherdenking
- » JONAG
- » Sakura
- » Stichting Herdenking Birma Siam en Pakan Baru Spoorweg (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme (specifiek en algemeen)
- » JIN (specifiek en algemeen)
- » JMW (specifiek en algemeen)
- » Stichting Werkgroep Herkenning (specifiek en algemeen)
- » LV INOG

Gastlessen geven op scholen

- » Indisch Platform
- » Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden/Herinneringscentrum Kamp Westerbork
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen (specifiek en algemeen)
- » JIN

Educatieve, pelgrims-, verzoenings-, herdenkingsreizen

- » Indisch Platform
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » Stichting Herdenking Birma Siam en Pakan Baru Spoorweg (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Dachauers
- » Stichting Vriendenkring Mauthausen (specifiek en algemeen)
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme (specifiek en algemeen)
- » JIN

Workshops over cultuur en geschiedenis land van herkomst of achtergrond groep

- » Indisch Platform
- » JONAG
- » JMW (specifiek en algemeen)
- » LV INOG
- » JIN

Telefonische informatieverschaffing

- » Indisch Platform
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers
- » Stichting Nationale Hannie Schaftherdenking
- » JONAG
- » Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück (zowel specifiek als algemeen)
- » Stichting Vriendenkring van Oud-Dachauers
- » Stichting Herdenking Birma Siam en Pakan Baru Spoorweg (specifiek en algemeen)
- » Stichting 1940-1945 (specifiek en algemeen)
- » BNMO
- » Stichting Vriendenkring Neuengamme (specifiek en algemeen)
- » JMW (specifiek en algemeen)
- » Stichting Werkgroep Herkenning (specifiek en algemeen)
- » LV INOG

Over de auteur

Dr. Onno Sinke is historicus en beleidsadviseur bij het WO2 programma van Arq Psychotrauma Expert Groep. Hij promoveerde in 2009 op een dissertatie over de rol van Radio Oranje tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 2012 verscheen zijn boek *Loyaliteit in verdrukking* over de Technische Hogeschool Delft tijdens de Duitse bezetting. Dit boek vormde de inspiratie voor het toneelstuk *Getekend* dat in 2015 in Delft werd opgevoerd. Hij werkte verder mee aan het in 2015 verschenen boek *De onderlinge belofte. Zeventig jaar Stichting 1940-1945*. Daarnaast was hij als freelance journalist onder andere hoofdredacteur van de *Frederik*, de glossy over militaire geschiedenis van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie .

